

Mihaela ENI

doctorand, Școala doctorală Științe Umanistice
Universitatea de Stat din Moldova
PhD student, Doctoral School of Humanities
State University of Moldova
E-mail: mihaella_eni@yahoo.com

SEGMENTAREA COMUNICATIVĂ ÎN DISCURSUL ACADEMIC¹

Communicative segmentation in academic discourse

Summary. Academic discourse researched from a pragmatic perspective has become an actual subject, through its role and impact on the development of society. Researchers' different approach to academic discourse in terms of communicative segmentation produces discussions and interpretations. Regarding the communicative segmentation of discourse at the level of statement through phonetic, lexical and syntactic means, some studies have been developed, but in this article we intend to define the term communicative segmentation at the level of statement, communicative segmentation at the level of text, to determine the informational structure of academic discourse according to the principle of theme-rhyme structuring.

Keywords: communicative segmentation, academic discourse, statement, text, context, theme, rhyme.

Dimensiunea pragmatică a discursului a fost semnalată de cercetători în a doua jumătate a secolului al XX-lea, când s-a constatat că analiza discursului contribuie la o mai bună înțelegere a modului în care funcționează lumea, deoarece discursul în sine reprezintă o modalitate de descriere și înțelegere a lumii. Astfel, cercetările discursului derivă mai ales din imposibilitatea de a-l separa de utilitatea sa. Este important nu doar ce se spune, ci și cine spune și cum spune pentru că „a înțelege limbajul discursului înseamnă a înțelege lumea care îl generează, iar pentru a înțelege lumea trebuie să depășim cadrele lingvisticii”². Cercetarea discursului reprezintă o necesitate în prezent, fiind necesar ca vorbitorul să cunoască principalele trăsături care domină limbajul de zi cu zi, dar și limbajele specializate. În funcție de domenii, limbajele specializate se încadrează în sfera unui tip de discurs.

În prezentul articol, ne propunem să analizăm din punct de vedere pragmatic *discursul academic*, și anume segmentarea comunicativă în cadrul acestuia. Referindu-ne la discursul academic, vom menționa că este o specie a elocinței academice, discurs cu conținut literar, științific, filozofic, rostit în cadrul Academiei sau al unei societăți literare³. În pofida rolului și impactului discursului academic asupra dezvoltării societății acesta este mai puțin analizat și studiat din punct de vedere al structurii și la nivel pragmatic. Discursul academic este ansamblul de enunțuri rostite de un emițător, cu referire la un anumit subiect științific sau un act de comunicare între un emițător/enunțător singular și un receptor multiplu (public) în scopul demonstrării unei teorii și a influențării receptorilor. Cercetătoarea Silvia-Adriana Tomescu definește discursul academic ca limbaj specializat care are loc în spații formale, convenționale, care se distinge nu numai printr-o sintaxă specifică, ci și printr-o semantică aparte ce impune norme de sens menite să legitimizeze

¹ Studiul este realizat în cadrul Programului de Stat 20.80009.16.06.19. A „Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii”, USM.

² Maria Tomulescu, *Particularități lexicale, morfosintactice și retorico-pragmatice ale discursului televizual românesc actual în emisiuni ce au ca subiect moda*. Teză de doctor în filologie: Iași, 2019.

³ <https://dexonline.ro/definitie/discurs%20academic>

un anumit tip de cunoaștere. Caracteristica sa principală este utilizarea conceptelor de o anumită generalitate, ca sinteză și integritate a expresiei⁴. Una din trăsăturile de bază ale acestuia este dimensiunea inter și trans disciplinară ce legitimează un discurs academic. Așa cum rezultă în etimologia sa, academia este locul în care se întâlnesc și cercetează diferite comunități științifice, un spațiu convențional, dominat de stil, ierarhii și limbaj. Astfel, ne propunem să analizăm structura informațională a discursului academic pe baza discursului rostit la Academia de Științe a Moldovei de către cunoscutul lingvist, domnul Vasile Bahnaru, discurs în cinstea lui Constantin Tănase, rostit de ziua Limbii Române. Analiza acestui discurs o vom face din punct de vedere pragmatic, și anume, segmentarea comunicativă la nivelul enunțului și la nivelul textului. Aici, vom menționa succint despre opoziția discurs/enunț care o expun unii cercetători din domeniu: Enunțul, în calitatea sa de unitate comunicativă, se caracterizează prin mai multe trăsături. Acestea sunt de ordin: a) semantic (determinate de desemnarea unui eveniment, unei stări de lucruri din realitate); b) sintactic (create de relațiile stabilite între elementele componente ale enunțului); c) comunicativ (determinate de faptul că enunțul este utilizat în actul de comunicare, prin intermediul lui fiind realizat un anumit scop informativ)⁵. Termenul discurs este caracterizat de trei dimensiuni principale: utilizarea limbajului, comunicarea credințelor (cogniție) și interacțiunea în situații sociale. Dincolo de caracterul său de unitate lingvistică (adică „enunț”), discursul reprezintă o unitate de comunicare legată de condiții de generare strict determinate. Din această perspectivă, discurs și enunț au sensuri diferite: termenul enunț acoperă sfera conceptuală a „textului ca structurare în cadrul „limbii”, în timp ce discurs va desemna „studiul lingvistic al condițiilor de producere a acestui text”⁶. În legătură cu opoziția text/discurs cercetătorii menționează că discursul nu trebuie confundat cu textul. Textul poate fi înțeles ca un ansamblu de fraze, un produs care respectă anumite reguli lingvistice și care are un conținut. Discursul indică în primul rând modul în care un emițător utilizează un limbaj (conversațional, științific, administrativ etc.) precum și alte resurse comunicaționale (limbajul non-verbal, diverse mijloace de comunicare etc.) astfel, încât să poată formula un punct de vedere sau o poziție în legătură cu ceea ce comunică și în raport cu interlocutorii. Discursul nu se suprapune așadar cu textul pentru simplul motiv că orice discurs comunică dincolo de text⁷. De asemenea, nu se suprapune nici cu fraza. În al doilea rând, discursul evidențiază modul în care un emițător utilizează limbajul într-o situație socială caracterizată prin norme, valori, ritualuri, practici sociale, tipuri de evenimente și imagini etc. Din acest punct de vedere, discursul poate fi considerat o grilă de lectură și interpretare a unor situații și a unor acțiuni individuale sau colective. În fapt, orice act de comunicare este și un discurs, pentru că, de fiecare dată, emițătorul comunică nu doar un conținut anume, ci și poziția sa în legătură cu acel conținut. Aici vom menționa că textul, ca obiect de cercetare, reprezintă o dimensiune în știința limbii cu noi valențe și configurații datorită ordinii cuvintelor, modalității de bază a organizării vorbirii, categoriei lingvistice universale, problemelor de lingvistică sincronă, dar și diacronică. Studiarea ordinii cuvintelor (fenomen cu implicații, în egală măsură, pentru sintaxă) capătă relevanță doar atunci când este raportată nu la text în general, ci la un context minimal/microcontext, acesta din urmă reprezentând unitatea maximală și integrantă pentru cercetarea topicii. Deși contextul minimal (unitatea superfrastică) constituie o realitate a limbii, nu i s-a dat încă o definiție general-acceptabilă în literatura de specialitate, nu au fost delimitate nici criteriile sigure de detașare a unei secvențe de text din componența macrotextului⁸.

⁴ Silvia Săvulescu, *Retorică și teoria argumentării*, București, 2001.

⁵ Iulia Hîncu, *Segmentarea comunicativă a enunțului în limba română*, Teză de doctor în filologie, Chișinău, 2009.

⁶ Adrian Lesenciuc, *Teorii ale comunicării*, Brașov: Editura Academiei Forțelor Aeriene „Henri Coandă”, 2017.

⁷ Camelia Beciu, *Comunicare și discurs mediatic. O lectură sociologică*, București: Editura Comunicare.ro, 2009.

⁸ Elena Varzari, *Modalități de redare a oralității la nivel superfrastic prin intermediul topicii*, in: *Studia Universitatis. Seria Științe Umanistice*, 2007, nr. 10, p. 113-115.

În plus, nu există termeni consacrați, apti să sugereze multiaspectualitatea unei astfel de unități sau să-i descopere pe deplin specificul (termenii utilizați, în mod curent, pentru conceptul adus în discuție: text, enunț, unitate superfrastică, paragraf, alineat, lanț de macrostructuri ș.a.). Cert este că pentru a desprinde din componența unui macrotext a unei secvențe susceptibile să scoată în evidență funcționarea topicii, trebuie să se pornească de la structura textului, de la factorii comunicativi și gramaticali care determină această structură, de la specificul funcțional-stilistic al textului. Segmentarea în microcontexte are un caracter stilistic, semantic și comunicativ. Rolul factorului comunicativ în crearea microtextelor este confirmat de importanța pe care o are locul fiecărei propoziții în text, poziția în text a unei propoziții fiind determinată de valența comunicativă a acesteia. Prin urmare, microtextul este „o îmbinare de propoziții unite printr-un sens comun, prin legături sintactice speciale, în stare să formeze o unitate semantică relativ independentă de context”⁹ sau „un fragment unitar de text constituit dintr-un grup de propoziții, legate din punct de vedere structural și semantic, care exprimă un gând într-o formă mai completă decât propoziția”¹⁰. Putem interpreta drept microtext și ceea ce J.-M. Adam definește drept „mărime decompozabilă în părți unite între ele, [...]”; entitate relativ autonomă dotată cu o organizare internă proprie și deci aflată în relație de dependență/independență de ansamblul mai vast din care face parte”¹¹.

La acest nivel unul dintre factorii de bază care determină configurația topicii este segmentarea informațională binară. Aceasta pentru că în orice comunicare se succed două tipuri de informație: una cunoscută emițătorului și receptorului, *tema*, subiectul despre care se spune ceva și acel ceva sau informația nouă pe care vorbitorul intenționează să o comunice referitor la subiectul în discuție. Îmbinarea dintre cunoașterea prealabilă și *rema* constituie, de fapt, esența comunicării și determină în enunț ordonarea elementelor de la cunoscut la necunoscut (în termeni gramaticali: de la subiect la predicat).

Pornim de la idea că prin noțiunea de *segmentare comunicativă a enunțului* se înțelege delimitarea în cadrul acestuia a elementului cunoscut, vechi și a elementului nou, necunoscut. Prima parte, numită *temă*, reprezintă temelia enunțului, iar cealaltă, desemnată prin termenul de *remă*, constituie esența lui. Prin *segmentare comunicativă a textului* înțelegem delimitarea alineatelor (după cum am menționat, nu există o noțiune consacrată, în continuare folosim noțiunea *alineat*) care exprimă o idee o informație cunoscută care continua în alt alineat cu adăugarea unei informații noi. Analiza segmentării comunicative ca fenomen are rolul de a servi la structurarea informațională în cadrul enunțului/textului: tema, componentul definit drept „entitatea în legătură cu care se afirmă ceva”, și rema al cărei conținut îl reprezintă „ceea ce se spune despre temă”. Funcțiile îndeplinite de aceste două unități și modul de identificare a acestora sunt: *tema* – identificarea obiectului comunicării și a componentului care transmite o anumită informație despre acest obiect; stabilirea relației dintre conținutul enunțului și contextul în care acesta este formulat; stabilirea relației dintre conținutul enunțului și situația de comunicare; *rema* – precizarea scopului urmărit de vorbitor;

În delimitarea acestor două unități o importanță deosebită prezintă factorii care influențează segmentarea comunicativă. Este vorba de semnificația enunțului, contextul în care acesta este utilizat, situația de comunicare și scopul urmărit de vorbitor în procesul de comunicare. În scopul delimitării structurii informaționale există patru mijloace formale care servesc la exprimarea segmentării comunicative a enunțului în limba română:

- a) mijloace sintactice: ordinea cuvintelor, repetările;
- b) mijloace fonetice: intonația (accentul logic, pauza);
- c) mijloace lexicale: determinativele, adverbele de accentuare, adverbele de restricție;
- d) mijloacele lexico-gramaticale (diferite tipuri de construcții).

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

Toate mijloacele care se folosesc la exprimarea segmentării comunicative sunt de două feluri: mijloace segmentale (unitățile lexicale, procedeele sintactice) și mijloacele suprasedimentale (accentul, intonația, pauza)¹².

Orice context este determinat în mare parte de factori de natură subiectivă, este evident că și enunțul în anumite situații de comunicare se va caracteriza printr-o segmentare comunicativă diferită.

Astfel, același enunț, cu o altă ordine a cuvintelor, îi va servi vorbitorului pentru a-l informa pe ascultător despre lucruri diferite. Chiar dacă segmentarea comunicativă presupune delimitarea temei și a ramei, aceasta încă nu înseamnă că în oricare dintre enunțurile întâlnite în cadrul unui text/discurs poate fi delimitat distinct o secvență tematică și una rematică.

Funcționarea enunțurilor cu diferite segmentări din perspectiva organizării informaționale a textului nu este văzută numai ca o entitate de sine stătătoare, ci ca parte componentă a unui text. Astfel, stabilirea tipurilor de progresie tematică proprii discursului academic, precum și stabilirea principiilor organizării informaționale a textului și stabilirea rolului care îi revine segmentării comunicative în organizarea acestuia este scopul analizei date. Structurarea comunicativă este relevantă pentru funcționarea enunțului în cadrul textului, el funcționând în calitate de mecanism care asigură progresia comunicativă a discursului.

Conform Gramaticii Limbii Române organizarea tematică este considerată a fi una dintre modalitățile de structurare comunicativă a informației conținute în enunț, în cadrul acestei organizări se delimitează următoarele niveluri: nivelul organizării tematice, nivelul organizării focale și nivelul organizării lineare ale enunțului¹³. Primul nivel, cel al organizării tematice, presupune repartizarea conținutului informațional al enunțului în temă (informația veche, cunoscută; semnifică entitatea, starea de lucruri despre care se vorbește) și remă (informația nouă, necunoscută; ceea ce se spune despre temă).

În discursul propus spre analiză (înregistrat video¹⁴) constatăm o organizare informațională logică, coerentă și coezivă, la nivelul enunțului și al textului. Discursul începe cu formula de salut, adresată membrilor comunității academice:

*Stimate domnule Președinte, academician Gheorghe Duca,
domnilor academicieni,
onorată comunitate științifică, onorată asistență.*

Îmi permiteți mai întâi să vă exprim cele mai sincere, mai profunde și mai cordiale felicitări cu prilejul sărbătorii naționale Limba Noastră cea Română (T) și să vă urez succese remarcabile în domeniile Dumneavoastră de activitatea (R).

Profit de ocazie și exprim aceleași felicitări familiei regretatului nostru coleg, amic, personalitate publică de excepție, Constantin Tănase. O am în vedere în primul rând pe soția lui, Alexandra Tănase), feciorii lui Alexandru, este? Costel, nu-l văd, păcat, îi finul meu de altfel.

Observăm structurarea informațională temă-remă la nivelul enunțului și la nivelul textului, prin sintagma *Profit de ocazie* este continuat mesajul din primul aliniat, astfel, publicul este inițiat în subiectul care urmează a fi abordat – personalitatea lui Constantin Tănase. Acest aliniat prezintă un interes aparte din punct de vedere pragmatic, limbajul non-verbal care este utilizat de emițător pune accent deosebit pe cuvintele rostite, gestul de respect și apreciere în adresa familiei regretatului Constantin Tănase.

Următorul alineat continuă cu ideea despre Constantin Tănase cu o intervenție proprie a emițătorului, referitor la un tânăr cercetător și legătura acestuia cu limba română.

¹² Iulia Hîncu, *Op. Cit.*

¹³ *Gramatica limbii române (GALR)*. Editura Academiei Române, 2008.

¹⁴ Discursul lui Vasile Bahnaru – Ședința solemnă a Adunării Generale a Academiei de Științe a Moldovei. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=jnyBQP_6oec (accesat 18.08.2021).

Nu voi ține aici un laudatio veritabil, ci voi schița doar câteva calități definitorii ale personalității lui Constantin Tănase. Nu înainte de a vă spune, vorbim despre limba română, sărbătoarea de astăzi, că un istoric de la București tânăr, deși tânăr, dar foarte cunoscut deja, Damian, vorbea de Școala Basarabeană, prin analogie cu Școala Ardeleană sau să zicem cu Școala prozatorilor de la Târgoviște, de școala basarabeană a conștiinței naționale românești. Și deși nu-i aparține idea respectivului istoric, ci doar a auzit-o în țară cu mai multe ocazii, la profesori universitari, la profesori de liceu.

În continuare observăm reluarea ideii menționate în primul enunț prin *Trecem la Constantin Tănase*, discursul continuând cu schițarea calităților și activitatea acestuia.

Trecem la Constantin Tănase. Mai întâi este necesar să readucem în contemporanietate pe omul Constantin Tănase: (T) corect, onest, intransigent, cutezător, curajos, inteligent, afectuos, cordial, sociabil, agereabil, într-un cuvânt Bărbat al Cetății (R). Și-a început cariera în învățământ, ca ulterior să se antreneze în cercetarea didactico-pedagogică elaborând o serie de lucrări metodice de predare a limbii române în școală și în cercetarea lingvistică, ulterior academică, scriind mai multe studii în probleme de lexicologie și semasiologie română și redactând mai multe dicționare terminologice, activând în calitate de secretar științific și director al Centrului Național de Terminologie, dar s-a afirmat plenar în perioada de avânt și de deșteptare națională fiind unul din principalii participanți și organizatori a mișcărilor de masa și unul dintre cei mai de temut mânuitori ai condeiului nu numai publicistic, dar și științific publicând printre primii articole în care era prezentat adevărul ascuns de regimul sovietic despre limba, istoria cultura și identitatea noastră națională, care au contribuit în mod decisiv la deconspirarea adevărului și la mobilizarea maselor pentru a-și revendica dreptul la limbă și la alfabet latin [...].

Această parte a discursului este caracterizată de structurarea enunțurilor după principiul segmentării comunicative temă-remă, cu *tema* care reia informația ce se conține în fondul de cunoștințe comun interlocutorilor sau, mai exact, informația pe care emițătorul o considera ca existentă în conștiința interlocutorilor săi. Acesta este un element informațional împărtășit participanților la comunicare în virtutea experienței lor anterioare comune. Rema, în calitatea sa de centru informațional al enunțurilor, are rolul de a introduce în comunicare o informație nouă asigurând, astfel, progresia informației în discurs. Spre deosebire de temă, rema nu este legată direct de fondul comun de cunoștințe, ea reprezentând o modalitate de actualizare a intenției comunicative a vorbitorului. Așadar, tema și rema diferă nu doar prin rolurile lor la nivelul enunțului și al textului (tema fiind responsabilă de condiția de coerență a discursului, iar rema de condiția de progres a discursului), ci și prin factorii lor determinanți, care sunt de natură diferită.

În următorul aliniat discursul este caracterizat de continuitate, caracteristica de bază a stilului științific, și anume respectarea ordinii expunerii ideilor, introducerea treptată a publicului către scopul final al discursului și anume propunerea de susținere a demersului noii denumiri a Centrului de Terminologie. De asemenea, caracteristică discursului academic este argumentarea folosită de emițător expunând necesitatea reorganizării centrului de Terminologie, astfel fiind depășită situația critică cu referire la problema limbii române.

În fine, vă reamintesc că el iubea cu adevărat limba română și a făcut tot ce a putut pentru a o vedea stăpână la ea acasă și vorbită corect și frumos. Spera ca oficialitățile noastre vor identifica sursele necesare și timpul potrivit să acorde mai multă atenție cultivării și extinderii funcțiilor sociale ale acesteia rezervându-i Centrului de Terminologie în această direcție un rol deosebit. Tocmai din aceste considerente, am dori să ne adresăm domnului prim-ministru, cu părere a plecat, cu rugămintea a susține demersul dat, după câte am înțeles domnului susține demersul nostru de reorganizare, restructurare și optimizare a activității Centrului de Terminologie așa încât devenind o autoritate științifică independentă în subordinea academiei ar putea coordona, consulta, asista agenți economici inclusiv, persoanele fizice și juridice în problemele de terminologie și de funcționare a limbii române atribuindu-i-se chiar dreptul de

a aplica anumite sancțiuni. Anume în acest mod vom putea depăși situația din prezent a limbii române de la noi.

Încheierea discursului prezintă o concluzie la mesajul expus și anume readucerea lui Constantin Tănase în contemporaneitate și propunerea de reorganizare a centrului de terminologie.

În încheiere aș vrea să vă comunic că din considerentele expuse anterior tot colectivul Institutului de Filologie inclusiv secția de Științe Umanistice și de Artă în frunte cu domnul profesor Aurel Dănilă susține decizia Consiliului Suprem pentru Cercetare și Dezvoltare Tehnologică de a atribui Centrului de Terminologie numele omului politic și de litere savantului, publicistului și marelui bărbat al neamului nostru, Constantin Tănase.

Vă mulțumesc!

În concluzie, putem menționa că întreg discursul este marcat de continuitate, o caracteristică specifică stilului științific, discursul nu a fost doar un mesaj *Laudatio*, și observăm acest fapt spre sfârșitul discursului, prin propunerea de reorganizare și atribuirea noii denumiri Centrului de Terminologie. În discursul dat putem observa cu ușurință fenomenul segmentării comunicative la nivelul textului prin modul de expunere a ideilor și respectarea principiului prezentării informației de la cunoscut spre necunoscut, deși emițătorul se bazează pe fondul de cunoștințe comune, deoarece subiectul este unul cunoscut, iar personalitatea lui Constantin Tănase a fost cunoscută întregului public. Observăm segmentarea comunicativă la nivelul textului și anume prin reluarea ideii anterioare în alineatul următor, prin adăugarea unei informații noi. Discursul academic al emițătorului este caracterizat de coerență și coeziune, de trăsăturile stilului științific argumentare și continuitate, prezentând interes lingvistic din punct de vedere pragmatic la nivelul enunțului și al textului.